

מבט על, גיליון 603, 7 בספטמבר 2014

בדרך למכה? האיום שמציב ארגון "המדינה האסלאמית" על סעודיה ומדינות המפרץ

יואל גוז'נסקי

בקבלת פנים שקיים מלך סעודיה, עבדאללה, בשבוע שעבר לשגרירים זרים, הוא הזהיר, כי ללא טיפול מידי, ארגון "המדינה האסלאמית" עלול להכות במערב. "אם נתעלם מהם, אני בטוח, כי הם יגיעו לאירופה בתוך חודש ולארצות הברית חודש מאוחר יותר" צוטט המלך בסוכנות הידיעות הסעודית. למרות העיסוק הרב באיום שמציב ארגון "המדינה האסלאמית" למדינות המערב, הוא מאיים, מבית ומחוץ, בראש ובראשונה על שכנותיה של עיראק, בהן סעודיה ומדינות המפרץ. ואכן, יום לאחר הזהרתו של המלך התכנסו שרי החוץ של מדינות המפרץ לדיון חירום בדרכים שיש לנקוט, כדי להתמודד – לדבריהם – עם "האיומים חסרי התקדים" כלפיהם, מכיוון האסלאם הרדיקאלי.

באופן הבסיסי ביותר הארגון עלול להציב אתגר לגליטימציה הדתית של בית סעוד ולריאקציה הקיצונית והפוריטאנית של האסלאם הסוני שהוא מייצג – הוהאביה. מנהיג הארגון, אבו בכר אל-בגדאדי הכריז ביוני 2014 על הקמת החליפות האסלאמית בציינו, כי היא ביתו האמתית של האסלאם וכי זו מצווה על כל מוסלמי להגר אליה. הארגון, ואל-בגדאדי עצמו, רואים עצמם כיורשים האותנטיים של המנהיגות בעולם המוסלמי. קריאת תגר מפורשת זו כלפי סעודיה וכלפי מלכיה, הרואים עצמם "שומרי המקומות הקדושים" לאסלאם, הביאו את המלך ואת המופתי של סעודיה, הסמכות הדתית העליונה בממלכה, להתגייס למערכה ולהכריז על רעיונותיו של הארגון כסטייה מהאמונה האסלאמית ו"כאיום מספר אחת על האסלאם".

הממלכה מודאגת מהתמיכה לה זוכה הארגון בקרב הדור הצעיר בה. לאחרונה התפרסם סקר לא רשמי ברשתות החברתיות ממנו עולה כי 92% מהסעודים מאמינים שהאידיאולוגיה של הארגון "תואמת את ערכי האסלאם והשריעה". מנגנוני הביטחון הסעודים עצרו בשנה האחרונה פעילים בארגון "המדינה האסלאמית" שעסקו לדבריהם בגיוס פעילים ותרומות, הברחת נשק ופעילים, ובתכנון פיגועים והתנקשויות ברחבי הממלכה. בית דין סעודי גזר בשבוע שעבר על 17 איש עונשי מאסר של עד 26 שנים באשמת הצטרפות לשורות הארגון וגיוס כספים למטרה זו. משרד הפנים הסעודי הודיע בשבוע שעבר על מעצרים של 88 חשודים נוספים (מחציתם נעצרו בעבר) בחשד שביקשו לבצע פיגועים בממלכה ומחוצה לה.

קרוב לשני שלישי מהאוכלוסייה הסעודית היא מתחת לגיל 30, רבים מצעירים אלו מובטלים, שעד כה נתנו דרוך לתסכולם בעולם הווירטואלי, בו רבים מהם מביעים תמיכה ברעיונות הארגון. בית המלוכה הגביר בתגובה את הפיקוח על האינטרנט, על הדרשנים והגדיל את הסכום שהוא מקצה לטובת פתרונות דוור, תעסוקה ולימודים עבור קבוצת גיל זו. יתכן שזה מעט מדי ומאוחר מדי. עריק משורות הארגון שהתראיין לעיתון 'א-ספיר' הלבנוני סיפר, כי בשורות הארגון סעודים רבים וכי כבר הוקמו במספר ערים מרכזיות בממלכה תאים של הארגון. בחודשים האחרונים פורסמו סרטונים בהם רואים לוחמים סעודים בארגון כשהם קורעים את הדרכונים שלהם ונשבעים לשחרר את מכה ומדינה מידי משפחת אל-סעוד.

חזרתם של צעירים סעודים, הלוחמים בשורות הארגון, לסעודיה עלולה גם היא להציב איום על היציבות היחסית בממלכה. אליבא ד'משרד הפנים הסעודי, מעל אלף צעירים סעודים הצטרפו לשורות הארגון למרות צו מלכותי המטיל עונשים כבדים על מי שיצטרפו לשורותיו, יממנו אותו, יתמכו בו או יזדהו עם רעיונותיו. חזרתם של צעירים אלו, המהווים את אחת מקבוצות הלוחמים הגדולות בארגון, עלולה להוות בעיה ביטחונית משמעותית עבור הממלכה. לאור התמיכה באופוזיציה לאסד ולא-מאליכית, כמה ממדינות המפרץ עלולות להתמודד עם תוצאות מעשיהן. ישנו חשש שגורמים רדיקליים יחברו לארגוני אופוזיציה קיימים או יקימו גופים חתרניים בחצי-האי הערבי. הדבר אמור במיוחד לאור הסכנה בפגיעה באישים בכירים ובמתקני נפט. בשבוע שעבר, בפעם הראשונה מאז 2006, היה ניסיון פגיעה במתקן גז בממלכה, אם כי עדיין לא ברור מי עומד מאחוריו.

לכמה ממדינות המפרץ עבר בעייתי במיוחד בכל האמור למימון טרור. הן העלימו עין או לא פעלו באופן מספק לעצור כספים שהעבירו אנשי עסקים וארגוני צדקה לאורך השנים. הלחץ שהפעילה ארצות הברית לאחר מתקפת הטרור בארצות הברית ב-2001 ושרשרת הפיגועים בסעודיה במחצית הראשונה של העשור הקודם הביאו את הממלכה לפעול באופן תקיף יותר נגד תופעה זו, ולו כדי למנוע טרור כנגדה. הקמפיין שמובילה הממלכה בימים אלה, הכולל בין היתר תכניות טלוויזיה ומאמרים בעיתונות, היוצאים כנגד ארגון "המדינה האסלאמית" ורעיונותיו, נועד לפגוע בהתארגנויות מבית אך גם לענות על האשמות, שמהן עולה, כי הממלכה תמכה בקבוצות אלו בעבר. במסגרת קמפיין זה סעודיה תרמה לאחרונה 100 מיליון דולר למרכז הלוחמה בטרור של האו"ם.

הסכנה שפליטים רבים מעיראק ישטפו בהמוניהם את הגבול הסעודי מועטה בשל דלילות האוכלוסייה באזור זה של עיראק. אולם, "ירידה של הארגון דרומה" עלולה להביא עיראקים רבים לנוס לכיוון הגבול הסעודי או הכווייתי (כווית נמצאת גם היא על הכוונת של הארגון, הרואה אותה כחלק מעיראק, אולם מסייעת לה העובדה, כי קיים חיץ שיעי בינה לבין הטריטוריה בה מחזיק הארגון). איום נוסף טמון בהתגברות המתח הבין-עדתי בכמה מן המדינות במפרץ בהן אוכלוסיות שיעיות משמעותיות: סעודיה (20%), כוויית (30%) ובחריין (70%). הארגון קוסם לצעירים סונים רבים (ציורי גרפיטי עם סמלי הארגון, דגלים של הארגון ו"ציוצים" רבים בטוויטר, שמקורם באזרחים במדינות אלו, הם אולי העדות לכך) שעלולים להפנות את זעמם כלפי האוכלוסייה השיעית.

לבסוף, השתלטות הארגון על שטחים נרחבים לא רחוק מהגבול הסעודי עלולה להציב גם איום צבאי בפני הסעודים. בהשקעה של מיליארדים, סעודיה בנתה בשנים האחרונות מכשול מתקדם לאורך הגבול במטרה למנוע הסתננות של סעודים לעיראק וממנה. מאז חודש יוני העלתה הממלכה את רמת הכוונות ותגברה באופן משמעותי את הכוחות לאורך הגבול שלה עם עיראק (850 ק"מ אורכו) בחיילי המשמר הלאומי המאומנים והנאמנים. דיווחים שהמדינות המערובות הכחישו, קבעו שכוחות מצריים ופקיסטניים הגיעו לתגבר את הכוחות הסעודים. עד כה, הפעילות ההתקפית היחידה מכיוון עיראק, הייתה ירי של רקטות גראד לעבר השטח הסעודי, ככל הנראה בניסיון לגרור תגובה סעודית. עדות נוספת לחשש בסעודיה מפני חדירה של גורמים עוינים מעיראק הגיעה בסוף השבוע האחרון עם הכרזתו של המלך עבדאללה על תכנית שאפתנית לביצור הגבול באמצעים ובכוחות נוספים.

מדינות המפרץ עוקבות בדאגה אחר ההתבססות הטריטוריאלית של ארגון קיצוני זה הכופר בגבולות הקיימים ובכשרות הדתית של משטרים אלו. כל עוד הארגון פעל נגד ממשלת אל-מליכי ואיראן מתחה את משאביה כדי להילחם בו, הדבר שירת את סעודיה. כעת, כשהארגון מתדפק על דלתה וקיימת מעורבות הולכת וגדלה של איראן בעיראק תוך תיאום, ספק שיתוף פעולה, עם ארצות הברית, התמונה משתנה. האחיזה של הארגון בעיראק כבר מביאה להגברת המעורבות האיראנית בה, דבר שהוא לצנינים בעיני הסעודים.

מלבד פעולה נמרצת מבית ושמירה על ביטחון הגבול, לריאד השפעה לא מבוטלת ומהלכים בקרב שבטים סוניים להם נוכחות בעיראק, בסוריה ובסעודיה. רתימתם למאבק בארגון, היא אחד המפתחות להבסתו. הייתה זו הרי תחושת הקיפוח שהניעה רבים מהם להצטרף לשורותיו מלכתחילה. בנוסף, נדמה שסעודיה מבקשת כעת לשפר את קשריה עם חלקים שונים במערכת הפוליטית בעיראק, אותם החרימה בעשור האחרון. מיד לאחר שהוטלה על חיידר אל-עבאדי המשימה של הרכבת הממשלה בעיראק אמר סעוד אל-פיצל, שר החוץ הסעודי, כי אלו החדשות הטובות ביותר ששמע לאחרונה, עדות למשקעים בין סעודיה לעיראק של אל-מאליכי וייתכן שגם לניסיונות מחודשים מצד הממלכה לשקם את השפעתה בבגדאד.

בית המלוכה הסעודי מבקש כעת להחיש את הקמתה של קואליציה בינלאומית, שתיטיב להתמודד עם האיום שמציב הארגון בעיקר עליה ועל בנות בריתה – כוויית וירדן – המשמשות במידה רבה חיץ אסטרטגי בין עיראק לבינה. לדברי הארגון בכוונתו "לטפל" במשטרים הערביים במפרץ שסטו מדרך האסלאם. "הגולם" נתפס כאיום מוחשי ומידי על-ידי "יוצריו".

אולם, "דרכו של הארגון למכה" היא בעיקרה רעיונית-אידיאולוגית. זהו מאבק של האסלאם הסוני על תדמיתו ועל עיקרי אמונתו. בעוד שאתגר "המדינה האסלאמית" יוצר בקיעים בתוך המחנה המלוכני-סוני (עקב תמיכת קטר בקיצוניים האסלאמיים) הוא עשוי גם ליצור שותפות אינטרסים בין גורמים ניצים מחוצה לו. בראיית סעודיה, האיום עליה חמור. לכן אין לשלול שיתוף פעולה, אד-הוק, גם עם יריבתה האזורית המרכזית, איראן.